UN TRATAT NEOLATIN DE ANATOMIE A DINȚILOR

ANA-CRISTINA HALICHIAS
Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine
Universitatea din Bucureşti

1. Principala victimă a revoluției științifice din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea a fost monopolul deținut de latină ca limbă a învățământului academic şi a publicațiilor științifice. Şi totuşi această limbă a continuat să fie întrebuințată vreme îndelungată ca *lingua franca* în anumite domenii, unul dintre acestea fiind cel al medicinei. Cel puțin până la sfârşitul secolului al XVIII-lea au fost publicate în latină multe tratate importante de medicină, având drept autori profesori consacrați, dar şi medici practicieni.[1] O asemenea lucrare este opusculul scris în secolul al XVI-lea de medicul italian Bartolomeo Eustachi, intitulat *Libellus de dentibus*.

2. Bartolomeo Eustachi[2] (1500 sau 1514–1574) sau, latinizat, Bartholomaeus Eustachius, este considerat, pe bună dreptate, unul dintre cei mai mari anatomişti ai tuturor timpurilor. El a extins cunoștințele despre anatomia urechii, studiind toate detaliile urechii interne (ciocanul, nicovala, scărița și cohleea), redescoperind și descriind corect acea cale de legătură dintre faringe și urechea medie numită ulterior *trompa lui Eustachi;* a mai studiat și descris cu multe amănunte: anatomia dinților (observând prima și a doua dentiție), originea nervilor optici, circulația sanguină fetală, iar în 1563 a descoperit glandele suprarenale.

2.1. S-a născut la San Severino, în Italia, şi i-a avut drept părinți pe Mariano Eustachi, medic renumit care aparținea unei familii de nobili, şi pe Francesca (Benvenuti) Eustachi. Bartholomaeus Eustachius a primit o aleasă educație umanistă, dobândind temeinice cunoștințe de greacă, ebraică şi arabă (acestea din urmă permițându-i să îl studieze şi să îl traducă pe filosoful şi medicul persan Avicenna direct din original). A studiat medicina la Archiginnasio della Sapienza din Roma și apoi, din 1540[3] a început să o practice în orașul său natal. Remarcat de către ducele de Urbino, Eustachius a fost angajat de acesta ca medic personal, iar în 1547 a intrat și în slujba fratelui ducelui,

[1] Ijsewijn/ Sacré 1998: 324, 345.

[2] Datele referitoare la viața şi opera lui Eustachius *apud* http://www.nlm.nih.qov/exhibition/historicalanatomies/eustachi_bio.html şi http://thephysicianspalette.com/2012/11/27/eustachi-medical-cartographer.

[3] Data nu este sigură.

BDD-V140 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:02 UTC)

cardinalul Giulio della Rovere, pe care l-a urmat la Roma în 1549. În 1559, devine profesor de anatomie la *Collegia della Sapienza*. Datorită poziției sale academice, a putut să obțină cadavre pentru disecție de la spitalele *Santo Spirito* și *Consolazione*, fapt care îl va ajuta la realizarea studiilor și observațiilor sale[4]. Eustachius s-a stins din viață la Roma în 1574.

2.2. Primele sale lucrări au fost *Ossium examen* şi *De motu capitis*, ambele scrise în 1561. Au urmat, în 1562 şi 1563, câteva lucrări remarcabile, *De renum structura, De auditus organis, De vena quae azygos graecis dicitur* şi *Libellus de dentibus*. Aceste opere au fost publicate împreună în *Opuscula anatomica* (1564), deşi *Libellus de dentibus* avea o pagină de titlu separată, purtând data 1563.

2.3. În 1552, cu ajutorul artistului Pier Matteo Pini a pregătit o serie de 47 de planşe anatomice care au fost gravate pe fața şi reversul unor plăci de cupru de către Giulio de' Musi din Roma. Ilustrațiile erau pregătite pentru o lucrare intitulată *De dissensionibus ac controversiis anatomicis*, dar nu au fost niciodată publicate. Primele opt plăci au fost folosite în *Opuscula anatomica.* Celelalte treizeci şi nouă de plăcuțe au fost descoperite la începutul secolului al XVIII-lea la un descendent al lui Pier Matteo Pini. Ele au fost cumpărate de papa Clement al XI-lea şi predate medicului său, Giovanni Maria Lancisi, care era şi profesor, asemeni lui Eustachius, la catedra de anatomie de la Sapienza. Lancisi a publicat plăcuțele, împreună cu celelalte opt deja apărute în 1564, sub titlul *Tabulae anatomicae Bartholomaei Eustachi quas a tenebris tandem vindicatas* (1714). Pierderea studiilor lui Eustachius timp de peste 100 de ani poate fi considerată ca un mare pas înapoi în dezvoltarea domeniului anatomiei.

3. *Libellus de dentibus* este un studiu detaliat referitor la anatomia dinților în care autorul discută prima şi a doua dentiție, structura internă şi externă a dinților, sensibilitatea acestora. Pe parcursul întregii lucrări, concepute cu o deosebită rigoare ştiințifică, autorul îşi fundamentează propriile observații şi concluzii, bazate pe disecția umană, pornind de la prezentarea şi comentarea opiniilor lui Hippocrates, Aristotel şi Galen[5].

[4] În general, Biserica Catolică nu era de acord cu efectuarea disecțiilor considerându-le un sacrilegiu, dar papii acelei perioade, Alexandru al VI-lea, Leon al X-lea şi Paul al III-lea, încurajau dezvoltarea învățământului medical.

[5] Medicina cultă europeană a fost dominată vreme îndelungată, până în secolul al XVII-lea, de preceptele celor doi reprezentanți „clasici" ai medicinei greco-latine, Hippocrates şi Galen, şi de cele ale persanului Avicenna. Dezvoltarea ştiinței anatomiei nu poate fi înțeleasă fără a se admite faptul că Galen a definit nu numai această disciplină, ci întreg domeniul medicinei pentru o perioadă de o mie de ani, de-a lungul Antichității şi a Evului Mediu. Abia în epoca Renaşterii italiene, ca urmare a observațiilor atent făcute în timpul disecțiilor umane, medicii şi chirurgii au început să pună la îndoială multe aspecte ale dogmei lui Galen şi să corecteze erorile acestuia, rezultate ca urmare a faptului că observațiile sale erau făcute pe baza disecției animalelor. Tratatele lui Galen au fost dogma medicală susținută cu tărie de Biserica Catolică. A nu fi de accord cu învățăturile lui Galen putea atrage după sine cercetarea de către Inchiziție, cu tot ceea

BDD-V140 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:02 UTC)

3.1. Opusculul lui Eustachius are toate caracteristicile unui tratat ştiinţific, atât în ceea ce priveşte organizarea materiei, cât şi trăsăturile lingvistice. Pornind de la distincția operată de Gérard Genette între text[6] şi paratext[7], vom încerca să demonstrăm această afirmație discutând fiecare tip de paratext, precum şi caracteristicile lingvistice ale lucrării. Elementele paratextuale, care reprezintă un discurs auxiliar, pus în slujba textului şi având rolul de a-l ghida pe cititor în lectura tratatului *De dentibus*, sunt urmatoarele: pagina de titlu, dedicația, titlurile capitolelor şi notele.

3.1.1. Pagina de titlu, adresată publicului şi constituind o emblemă a textului, cuprinde numele autorului, însoțit de precizarea locului său de origine, titlul propriu-zis al lucrării, specificarea modului în care se făcea publicarea (*cum privilegiis* „cu autorizare"), locul şi anul apariției (*Venetiis, MDLXIII*).

3.1.1.1. Ca element constitutiv al paratextului, esențial într-o lucrare cu caracter referențial în care credibilitatea mărturiei se sprijină pe identitatea autorului, puternic implicat în relatarea sa, **numele autorului** apare, potrivit uzului epocii, în cazul genitiv, însoțit de un adjectiv care indică locul natal al acestuia: *Bartholomaei Eustachii Sanctoseverinatis*.

3.1.1.2. Titlul opusculului analizat este constituit după formula clasică a operelor teoretice. El are o structură mixtă[8], fiind compus din două elemente cu o funcție eminamente descriptivă: un element rematic, destinat să aducă la cunoştință statutul

---

ce implica acest fapt (torturi şi execuție). Mari anatomişti ai secolului al XVI-lea, ca de exemplu Andreas Vesalius (1514-1564), au avut îndrăzneala de a combate învățăturile lui Galen. Eustachius a fost un adept convins al acestor învățături şi, implicit, un adversar al teoriilor lui Vesalius, dar, pe măsură ce a avansat în cercetările sale bazate pe disecția umană, el a revenit asupra ideilor sale, acceptând faptul că nu toate afirmațiile lui Galen sunt corecte. Cf. Bartholomaeus Eustachius, *A little Treatise on the Teeth. The First Authoritative Book on Dentistry (1563)*. Edited and Introduced by David A. Chermin and Gerald Shklar and Published In Facsimile with a Translation from the Latin by Joan H. Thomas, Science History Publications/USA for Dental Classics in Perspective, 1999, Foreword, p. V-VII.

[6] Genette 1987: 7: „Une suite plus ou moins longue d'énoncés verbaux plus ou moins pourvus de signification".

[7] Genette 1987: 7-8: „Le paratexte est donc pour nous ce par quoi un texte se fait livre et se propose comme tel à ses lecteurs, et plus généralement au public. Plus que d'une limite ou d'une frontiere étanche, il s'agit ici d'un *seuil*, ou – mot de Borges à propos d'une préface – d'un „vestibule" qui offre à tout un chacun la possibilité d'entrer, ou de rebrousser chemin. „Zone indécise" entre le dedans et le dehors, elle-même sans limite rigoureuse, ni vers l'intérieur (le texte) ni vers l'extérieur (le discours du monde sur le texte), lisière, ou, comme disait Philippe Lejeune, «frange du texte imprimé qui, en réalité, commande toute la lecture». Cette frange, en effet, toujours porteuse d'un commentaire auctorial, ou plus ou moins légitimé par l'auteur, constitue, entre texte et hors-texte, une zone non seulement de transition, mais de *transaction*: lieu privilégié d'une pragmatique et d'une stratégie, d'une action sur le publique au service, bien ou mal compris et accompli, d'un meilleur accueil du texte et d'une lecture plus pertinente – plus pertinente, s'entend, aux yeux de l'auteur et de ses allies".

[8] Cf. Genette 1987: 85, 89-90.

BDD-V140 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:02 UTC)

generic, intenţional al lucrării care urmează („această carte este un mic tratat" – *Libellus*), şi un element tematic care desemnează tema sau obiectul central al operei („această carte vorbeşte despre dinţi" – *De dentibus*). Pe lângă această funcţie denotativă, titlul opsculului are însă şi efecte conotative: diminutivul *libellus* face trimitere la titluri similare ale unor opere antice şi exprimă, totodată, modestia autorului, atribuirea, de către acesta, a unor dimensiuni şi unei importanţe reduse lucrării sale.

3.1.2. Imediat după pagina de titlu urmează **dedicaţia** care, în epoca lui Eustachius, este un enunţ autonom conţinând numele *dedicatarului* (în cazul nostrum cardinalul Marco Antonio Da Mula[9], cunoscut şi sub numele de Marcantonio Amulio), urmat de o *epistolă dedicatorie*. În această epistolă Eustachius face apel la patronajul moral şi intelectual al cardinalului, invocându-l ca instanţă ştiinţifică superioară şi făcându-l responsabil, într-o oarecare măsură, de opera care îi este dedicată. În acelaşi timp, înscriindu-se în tiparele epocii, dedicaţia îndeplineşte şi funcţia de prefaţă în care autorul descrie circumstanţele în care a fost scrisă lucrarea, scopul ei şi modul în care a fost prelucrată informaţia avută la dispoziţie. Mesajul transmis este: „iată de ce şi iată cum trebuie citit"[10] acest opuscul. Epistola dedicatorie are un puternic caracter retoric, în care elementul central, *captatio benevolentiae*, se sprijină pe topos-ul autodiminuării, pe afirmarea solemnă a incapacităţii[11]. Eustachius foloseşte ca termeni tehnici ai acestei *excusatio* sintagmele *imbecillitas ingenii* (slăbicunea intelectuală), *humilitas <lucubrationis>* (modestia lucrării), puse în opoziţie cu epitetele atribuite patronului său: *tu maxime omnium idoneus* (tu, cel mai vrednic dintre toţi), *praestantissimus philosophus* (filosof fără seamăn), *Tua Amplitudo* (Măreţia Ta), *singularis humanitas tua* (neasemuita ta cultură spirituală), precum şi cu meritele celorlalţi autori care s-au ocupat de anatomia umană etc. În buna tradiţie clasică[12], Eustachius îşi exprimă speranţa ca meritele acestor autori să nu-i umbrească modesta contribuţie la sporirea cunoştinţelor în domeniul medicinei.

3.1.3. Pentru a-şi atinge scopurile propuse, orice lucrare ştiinţifică are nevoie de o riguroasă organizare a materiei. *Libellus de dentibus* este împărţit în treizeci de capitole precedate de **subtitluri** – un alt element paratextual - care se prezintă ca un scurt rezumat, având rolul de a-l orienta pe cititor în lectură.

3.1.4. Eustachius este un autor care şi-a compus lucrarea cu deosebită acribie. Pe lângă comentariile critice asupra surselor sale, Aristotel, Hippocrates şi Galen, incluse în tot cuprinsul textului, el are şi numeroase **note,** plasate la sfârşitul opusculului, care conţin explicaţii şi indicaţii privitoare la izvorul supus judecăţii sale. Aceste note sunt similare parantezelor explicative sau construcţiilor incidente, iar prezenţa lor este

[9] Având în vedere strânsele legături pe care le avea Eustachius cu Biserica Catolică, alegerea unui înalt prelat ca patron spiritual al lucrării era de aşteptat.

[10] Genette 1987: 183.

[11] Cf. Curtius 1970: 476-478.

[12] V. de ex. *Prefaţa* care deschide opera lui Titus Livius, *Ab urbe condita*.

BDD-V140 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:02 UTC)

generată de necesitatea de a asigura fluența textului şi de a evita repetițiile supărătoare. [13] Pentru înlesnirea identificării locului exact din text la care se referă nota respectivă, rândurile fiecărei pagini sunt numerotate, iar trimiterea se face la pagină şi la rând.

3.2. Alături de elementele caracteristice stilului ştiințific întâlnite la nivelul paratextului, *Libellus de dentibus* prezintă o serie de particularități lingvistice, subordonate principiilor de bază ale comunicării tehnice sau ştiințifice: claritatea şi precizia.[14]

3.2.1. În domeniul morfologiei, în categoria numelui cele mai numeroase sunt substantivele comune care desemnează, în marea lor majoritate, clase de referenți: diversele tipuri de dinți (canini, molari, incisivi), diversele tipuri de viețuitoare ai căror dinți au caracteristici comune sau diferite (om, câiine, maimuță, oaie) etc. Substantivele proprii, frecvent folosite de altfel, desemnează autorii la care se referă Eustachius atunci când susține, combate sau argumentează o teorie.

3.2.2. Adjectivele prezintă însuşirile perceptibile ale referenților luați în discuție: forma (ascuțit, lat, bont), dimensiunea (mare, mic) – care adeseori este determinată relativ (mai mare/mic decât, cel mai mare/mic) –, culoarea (alb, gălbui, întunecat), duritatea etc.

3.2.3. În ceea ce priveşte verbul, având în vedere caracterul descriptiv al textului, cel mai frecvent este întrebuințat indicativul. Modurile conjunctiv şi infinitiv sunt folosite după regulile sintactice ale limbii latine.

3.2.4. Spre deosebire de latina barocă a dedicației, abundând în procedee retorice, cu o frazare apropiată de periodul clasic, frazele textului propriu-zis sunt relativ scurte, cu o structură destul de simplă şi o topică de multe ori apropiată de cea a limbilor neolatine moderne.

Propozițiile principale sunt enunțiative coordonate copulativ sau adversativ. Dintre subordonate se remarcă, prin frecvență, subordonatele cauzale, privilegiate datorită caracterului lor explicativ. Urmează atributivele, de altfel specifice lucrărilor cu caracter teoretic descriptiv cum este *Libellus*, concesivele, utilizate în pasajele în care se urmăreşte combaterea opiniei uneia dintre surse, temporalele şi condiționalele în contextele în care sunt necesare detalii suplimentare privitoare la momentul sau condițiile în care se săvârşeşte o anumită acțiune, precum şi interogativele indirecte duble prin care se prezintă alternativele unei probleme puse în discuție. Textul abundă, de asemenea, în structuri sintactice precum explicația, exemplificarea şi clasificarea.

3.2.5. Eustachius foloseşte o terminologie de specialitate, alcătuită din cuvinte aparținând atât latinei clasice (*dens*, *os*, *maxilla* etc.), cât şi medio- şi neolatinei (*cranium*). Pentru deplina lămurire a sensului unor termeni sau în lipsa unei denumiri specifice în latină el indică un corespondent în limba greacă: *cuius generis etiam sunt etiam quae a devoranda carne* ***sarkophagoúnta*** *et quae a solidis pedibus* ***mónycha*** *dicuntur* („din aceeaşi categorie fac parte <animalele> care sunt numite *carnivore* după

[13] Cf. Chivu 2000: 133.
[14] Chivu 2000: 67.

BDD-V140 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:02 UTC)

calitatea lor de a devora carnea şi cele numite *monocopitate* după picioarele lor compacte"); *haec ipsa foramina **bótria** et „cavernae" appellantur* („Aceste găuri sunt numite *bótria* <în greacă> şi *cavernae* <în latină>"); de asemenea, acolo unde este cazul, el încearcă să explice etimologia cuvântului respectiv : *eam oris partem „dentem" nominant, quae **odoús** quasi **edoús** ab **édo**, hoc est „comedi", a Graecis dicitur; et a Latinis, eos, ut arbitror, imitantes, „dens" quasi „edens"* („<medicii> numesc „dinte" acea parte a gurii căreia grecii îi spun *odoús*, ca un fel de *edoús,* derivând din verbul *édo* „a mânca", iar latinii, imitându-i pe greci, zic *dens*. cum ar veni *edens* <<mâncând>>"). Pentru claritatea expunerii sunt foarte frecvent întrebuințate pronumele demonstrative *hic, haec, hoc* şi *ille, illa, illud*.

Spre a exemplifica o parte dintre aceste caracteristici ale stilului lui Eustachius, reproducem în continuare dedicația, precum şi capitolul al treilea. Ortografia este cea a originalului.

Marco Antonio Amulio, Cardinali amplissimo, Bartholomaeus Eustachius foelicitatem.

Quum multa iampridem, Cardinalis amplissime, ad hominis dentes pertinentia in tractatione et frequenti usu anatomes obseruassem, ea paucis ante mensibus amicorum hortatu in libellum redegi; ad quem nunc edendum magnis eorundem precibus, quoniam impellor ac pene cogor, uisum est mihi, ne de huius meae diligentiae ac inuentionis fructu proprio arbitrio temere decernerem, quaecunque a me excogitata fuerunt iis, qui de singulis incorrupte iudicanda solent, examinanda atque corrigenda proponere simulque libellum ipsum alicui uiro dicare, a quo defendi et doctrina et authoritate posit. Occuristi uero tu maxime omnium idoneus, qui, antea quam te ad altiorem istum dignitatis gradum uirtutes tuae extulissent, Philosophus eras praestantissimus et in iisdem adhuc studiis ita uersaris, ut nemo uideatur ea uehementius amplecti et neminem habeant homines aliqua uirtutis uel ingenii laude praediti a quo maiora possint au ornamenta aut beneficia expectare. Hac itaque spe et singulari humanitate tua fretus te elegi quo iudice, patrono ac defensore is meus libellus in publicum exiret. Id quod feci, re ita postulante, quoniam, quum a probatissimis non solum medicorum, sed philosophorum quoque opinionibus aliquando uel inuitus recedam, opus est ut doctissimus in primis philosophus huius tractationis defensionem suscipiat atque ego (ita uiuam) quando ueterum sententiae non adhaereo, non eam ob causam id facio, quemadmodum hac tempestate nonnulli, ut inanem gloriam aucuper, uerum ut caeteros ueritatis cupidos ad pulcherrimas res inuestigandas excitem et inflammem. Maxima sane sunt illi laude digni, quos scio ad eum finem hodie diu noctuque in Hippocratis, Aristotelis et Galeni lectione uersari ut ex eorum libris menda tollant et eorundem simul sententias illustrent et nobis aperiant. Quod quidem ego (ingenue fateor) prae imbecillitate ingenii praestare assequique non possum, sed, sicut amo eos de hoc labore mirum in modum et me illis plurimum debere fateor, ita uicissim cupio, ut studium illi meum, qualecunque sit, ne aspernentur. Nam quanquam haec de dentibus lucubratio propter eius humilitatem periculum adeat, ne ab iis improbata, qui ne Galeno quidem parcunt, et prorsus neglecta lateat et a paucis legatur aut certe paulo post mecum intereat, tamen satis utilem laborem me suscepisse etiam isti existimare poterunt quando nemo hinc non percipiat, me quoque eodem mihi fine proposito pro uiribus ingenii in eo laborare, ut ueterum scriptorum authoritas, quatenus ueritas patitur, conseruetur et dignitas amplificetur. Nam et ipse etiam sedulo curo, ut quae uetustate manca sunt, et fere obsoluerunt, quaeque negligentia et inuidia hominum deprauata passim occurrunt, partim emendatione, partim interpretatione suppleantur, renouentur et corrigantur atque in pristinum demum nitorem restituantur. Caeterum

BDD-V140 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:02 UTC)

te etiam atque etiam obsecro, Cardinalis amplissime, ut hanc meam lucubrationem quasi pignus obseruantiae erga te meae hilari uultu accipias et quando a negociis et grauioribus studiis animum relaxas legere ne graueris. Persuadeo autem mihi ipse fore si tu quae a me scripta sunt nec spreueris, nec improbaueris, ut a reliquis, qui ingenio ac doctrina praestant, non probentur modo, sed etiam laudentur, ut quae tua potius doctrina ac prudentia tanquam regula seu perpendiculo dimensa sint, quam solo Tuae Amplitudinis fauore suffulta. Quod si uideas aliquid a me dictum a uero abesse, uel dubitatione non carere ac propterea tuo patrocinio indignum esse, ut me solo nutu moneas, omni contentione peto. Siquidem non cupio solum, ut hic libellus eximia doctrina et grauissima authoritate tua ab iniquorum hominum iniuriis defendatur, uerum etiam ut integerrimo iudicio corrigatur. Me autem tibi etsi pluribus aliis nominibus obligatum hanc ob causam ita deuinxeris, ut neminem sis posthac habiturus qui libentius tua causa omnes labores suscipiat et pericula etiam extrema subeat. Vale. Romae octauo Idus Decembris M.D.LXLL.

Bartholomaeus Eustachius îi <urează> fericire Eminenței sale, preamăritului cardinal Marcus Antonius Amulius

După ce, preamărite cardinal, încă de multă vreme am observat, în cursul cercetărilor şi în constanta mea activitate de disecție, multe lucruri legate de dinții umani, la îndemnul prietenilor mei, în urmă cu câteva luni am strâns aceste observații într-un opuscul. La marile lor insistențe de a-l publica acum, pentru că mă simt aproape silit <la aceasta>, ca să nu iau o hotărâre nesăbuită, după bunul meu plac, privitoare la fructul sârguinței şi descoperirilor mele, mi s-a părut potrivit să propun ca tot ceea ce am descoperit să fie examinat şi corectat de cei care au obiceiul de a judeca fiecare lucru într-un mod nepărtinitor şi, în acelasi timp, să dedic cartea cuiva a cărui erudiție şi influență ar putea să o apere. Iar Tu mi te-ai arătat a fi cel mai vrednic dintre toți, pentru că erai un filosof fără seamăn înainte ca virtuțile Tale să Te fi ridicat la această treaptă atât de înaltă a demnității şi pentru că eşti atât de absorbit de studiile Tale încât nimeni nu pare că le îmbrățişează cu mai multă înfocare, iar oamenii care posedă oarecare virtute şi inteligență nu au pe nimeni altcineva de la care să poată aştepta onoruri sau binefaceri mai mari. Aşadar, bizuindu-mă pe această speranță şi pe neasemuita Ta cultură spirituală, Te-am ales ca judecător, patron şi apărător al opusculului meu pentru ca el să iasă în public. Ceea ce am şi făcut, dat fiind că situația însăşi o cerea, deoarece este necesar – pentru că uneori chiar şi fără voia mea m-am distanțat de părerile nu numai ale celor mai distinşi dintre medici, ci şi dintre filosofi –, ca mai ales un filosof erudit să ia asupră-şi apărarea acestei lucrări.

Iar eu – jur pe viața mea –, atunci când contrazic părerea celor din vechime o fac nu pentru a vâna o glorie deşartă, aşa cum s-au obişnuit mulți în ziua de astăzi, ci pentru a-i îmboldi şi stârni şi pe ceilalți căutători de adevăr să facă descoperiri valoroase. Sunt vrednici de cea mai mare laudă cei despre care ştiu că se ocupă, zi şi noapte, cu studierea lui Hippocrate, Aristotel şi Galen cu scopul de a elimina erorile din lucrările acestora şi totodată de a explica teoriile lor şi de a ni le face cunoscute. Mărturisesc deschis că slăbiciunea mea intelectuală nu îmi permite să fac la fel şi să fiu pe potriva lor. Dar, aşa cum eu îi respect peste măsură pentru munca lor şi recunosc că le datorez foarte mult, tot astfel sper, la rândul meu, ca ei să nu disprețuiască lucrarea mea, oricum ar fi ea. Căci, deşi există pericolul ca această lucrare a mea despre dinți, din cauză că e neînsemnată, să fie dezaprobată de cei care nu îl cruță nici măcar pe Galen şi, în consecință, să fie trecută de tot cu vederea şi să fie citită numai de câțiva sau, cu siguranță, să piară curând după moartea mea, aceştia vor putea totuşi să spună că am făcut o lucrare bună. La urma urmei oricine îşi va da seama că am trudit, după puterea minții mele, în acelaşi scop şi anume să păstrez autoritatea vechilor autori, în măsura în care este conformă adevărului, şi să le sporesc reputația.

BDD-V140 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:02 UTC)

Eu însumi iau seama cu mare grijă ca <ideile> care sunt incomplete şi aproape au căzut în desuetudine din pricina vechimii lor şi care, din neglijența ori reaua-voință a oamenilor, se arată corupte în totalitate să fie completate, refăcute, corectate şi, în cele din urmă, readuse la vechea lor strălucire, parțial prin emendări, parțial prin interpretări.

Şi astfel Te rog fierbinte, preamărite cardinal, să primeşti cu bucurie lucrarea mea, ca zălog al respectului meu față de Tine; iar când Îți destinzi sufletul de la treburi şi preocupări însemnate, să nu refuzi să o citeşti. Sunt încredințat că va fi în favoarea mea dacă Tu nici nu vei disprețui şi nici nu vei respinge cele scrise de mine, astfel încât ceilalți, care sunt mai presus de mine prin inteligența şi învățătura lor, nu numai că le vor aprecia, ci le vor şi lăuda, deoarece mai degrabă au fost măsurate cu învățătura şi înțelepciunea Ta, precum cu rigla şi firul cu plumb, decât au fost sprijinite doar de afecțiunea Măreției Tale. Iar dacă vei constata că oricare dintre spusele mele se abate de la adevăr, sau prezintă îndoială şi de aceea este nevrednică de protecția Ta, Te rog din răsputeri să îmi atragi atenția doar cu un semn din cap. Doresc ca acest opuscul nu numai să fie apărat de extraordinara Ta învățătură şi de atât de marea Ta autoritate împotriva calomniilor celor nedrepți, ci şi să fie corectat cu o judecată imparțială. Deşi Îți sunt dator din multe alte motive, într-atât m-ai legat de Tine cu acest favor, încât de acum înainte nu vei avea pe nimeni altul care să îşi asume mai bucuros orice trudă pentru Tine şi să înfrunte primejdii, chiar şi pe cele mai mari. Cu bine. <Scris> la Roma, într-a opta zi a idelor lui Decembrie[15] 1572.

Dentium magnitudo et numerus
Cap<ut> III

Homo multis animalibus comparatus os angustum habet et dentes exiguos. Etenim pro magnitudine oris dentium quoque robur, quod in figura duritieque ac mole consistit, natura singulis attribuit. Quod si humani dentes inter se conferantur, aequales profecto non sunt, sed alii parui, alii magni. Magnos appellare uidentur anatomici pluribus radicibus affixos, exiguos paucioribus, uni scilicet, uel ad summum duabus. Vtrum autem, hac ratione adductus, inter exiguos primos etiam maxillares Galenus numeret, an secus, ex eius uerbis difficile percipitur. Quamuis enim hoc ea in parte innuere uideatur, ubi ait in media oris capedine magnos dentes esse, in interna exiguos, ueluti etiam in anteriore, tamen alibi molares magnos esse testatur, reliquos exiles, ut dubitet aliquis sibi ipsum non constare. De numero dentium inter anatomicorum principes non parua lis est. Plerunque, ut ait Hippocrates, duo et triginta sunt, nimirum in utraque maxilla sexdecim. Galenus in eadem est sententia, interdum tamen hunc numerum, ut mox dicam, uel auget, uel imminuit. Aristoteles plures dentes maribus inesse quam foeminis et iis, qui longioris uitae sunt, quam qui breuioris, fortasse minus recte existimauit. Posteriores rem hanc explicantes, triginta duos uiris, triginta mulieribus assignant. Cuius quidem dissensionis causam puto ego ad solos maxillares esse referendam, quia in hominibus incisorum et caninorum numerus perquam raro, maxillarum uero frequenter immutatur. Ideoque quum de molaribus agemus hac etiam de re disputabimus.

Capitolul 3
Despre mărimea şi numărul dinților

Prin comparație cu multe animale, omul are o gură îngustă şi dinți mici. Căci, în funcție de mărimea gurii, natura atribuie fiecărui animal dinți de o anumită tărie care constă în forma, duritatea şi volumul dinților. Dar, daca am face o comparație între dinții umani, negreşit <am găsi

[15] Adică pe 8 decembrie.

BDD-V140 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:02 UTC)

că> aceştia nu sunt de mărime egală, ci unii sunt mici, iar alții sunt mari. Anatomiştii par să numească „mari" dinții fixați prin mai multe rădăcini şi „mici" pe cei fixați prin mai puține, adică numai una sau două cel mult. Este greu de înțeles din spusele lui Galen dacă el, urmând acest raționament, include printre dinții „mici" primii dinți maxilari, sau dacă are vreun alt motiv. Căci, deşi pare să fie de acord cu aceasta în pasajul în care spune că dinții mari sunt situați în mijlocul cavității orale, iar cei mici în interior precum şi în zonele anterioare, totuşi, în alte părți, el spune că molarii sunt dinți mari, ceilalți sunt mici, astfel încât am putea pune la îndoială faptul că este consecvent cu sine însuşi.

În ceea ce priveşte numărul dinților, există mari dezacorduri între anatomiştii de frunte. În general, după cum spune Hippocrates, sunt treizeci şi doi, fireşte câte şaisprezece pe fiecare maxilar. Galen este de aceeaşi părere, dar uneori, aşa după cum voi arăta curând, el fie sporeşte acest număr, fie îl micşorează.

Aristotel a considerat că masculii au mai mulți dinți decât femelele şi poate şi mai greşit a socotit că cei care trăiesc mai mult ar avea mai mulți dinți decât cei a căror viață este mai scurtă. Cei de după el, explicând mai limpede această chestiune, atribuie bărbaților 32 de dinți, iar femeilor 30. Eu sunt de părere că motivul acestui dezacord trebuie pus numai pe seama dinților maxilari, deoarece la oameni numărul incisivilor şi al caninilor foarte rar se schimbă, în vreme ce există variații frecvente ale numărului dinților maxilari. De aceea, când voi trata despre molari, voi avea în vedere şi această problemă.

BIBLIOGRAFIE

Chivu, Gh., 2000, *Limba română de la primele texte până la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Variantele stilistice*, Bucureşti, Editura Univers enciclopedic.

Curtius, Ernst Robert, 1970, *Literatura europeană şi Evul Mediu latin*. Trad. rom. de Adolf Armbruster, cu o introducere de Alexandru Duțu, Bucureşti, Editura Univers.

Genette, Gérard, 1987, *Seuils*, Paris, Éditions Du Seuil.

Ijsewijn, Jozef/ Dirk Sacré, 1998, *Companion to Neo-Latin Studies*. Part II, *Literay, Linguistic, Philological and Editorial Questions*. Second entirely rewritten edition, Leuven University Press.

BDD-V140 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:02 UTC)